

УДК 37.035.6

Ю. І. Буланов

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВСТВА

Усвідомлення понять «Батьківщина», «національна гідність» починається з дитинства, коли відбувається процес формування людини як особистості. Провідне місце у цьому процесі належить краєзнавству, яке збагачує особу знаннями про рідний край, історію села чи міста, вулиці, домівки, де вона народилася і виросла. Саме з любові до малої батьківщини виростає любов до Батьківщини.

Ключові слова: патріотизм, краєзнавство, Батьківщина.

Осознание понятий «Родина», «национальная гордость» начинается с детства, когда происходит процесс формирования человека как личности. Не последнее место в этом процессе принадлежит краеведению, которое обогащает человека знаниями о родном крае, истории села или города, улицы, дома, где родился и вырос. Именно из любви к малой родине вырастает любовь к Отчизне.

Ключевые слова: патриотизм, краеведение, Родина.

Understanding the concepts of “Motherland”, “national dignity” begins in childhood, when the formation of the human personality is in the process. The leading role in this process belongs to the country studies that enriches a person’s knowledge of their native land, the history of the village of the town, street, home, where she was born and raised. It is the love of a small country grows to love to the Motherland.

Key words: patriotism, country studies, the Motherland.

Постановка³³ проблеми. Сучасний зміст виховання учнівської молоді становить науково обґрунтовану систему загальнокультурних і громадянських цінностей та відповідну сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, праці, природи, мистецтва, самої себе, окреслені в Основних орієнтирах виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 року № 1243. Цим документом визначено мету сучасного освітнього процесу – «не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й формувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинути, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ» [1].

Серед основних принципів виховання в Основних орієнтирах названо принцип національної спрямованості, який передбачає формування національної свідомості, виховання любові до рідного краю, свого народу, шанобливе ставлення до його культури; повагу, толерантне ставлення до культури всіх народностей, які проживають в Україні.

Одним із чинників, через які виявляється ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави, є патріотизм, який «виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, турботі про його благо, сприянні становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, готовності відстояти її незалежність, служити і захищати її, розділити свою долю з її долею, повазі до українських звичаїв і обрядів, усвідомленні спільності власної долі з долею Батьківщини, досконалому володінні українською мовою» [1].

Таким чином, формування патріота – одна із цілей навчально-виховного процесу, реалізацією якої й повинні займатися освітяни.

Аналіз актуальних досліджень. «Батьківщина для кожного з нас бере свій початок від

тепла рідної домівки, тихої материнської пісні, чистої, як краплина роси, рідної мови. І хоч би де ми перебували, хоч би куди пролягли наші нелегкі життєві шляхи, в думках і спогадах завжди повертаємося до тих місць, де, як здавна кажуть у народі, зарите наше пуповиння.

Та щоб по справжньому любити рідний край, його треба добре знати. Це знання не лише підносить і звеличує людину, розширює її світогляд, воно є своєрідним містком, що єднає покоління минулі з поколіннями нинішніми й прийдешніми» [6, с. 4].

Так академік Петро Тронько, якого називають корифеєм вітчизняного краєзнавства, об'єднав поняття «патріотизм» і «краєзнавство».

Краєзнавчі дослідження у Харківському регіоні здійснюють науковці і студенти вищих навчальних закладів Харкова (особливо слід виділити Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна та Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди), а також загальноосвітні та позашкільні навчальні заклади області, які працюють з учнівською молоддю. Організацію і координацію краєзнавчого руху учнівської молоді на Харківщині здійснює Харківська обласна станція юних туристів [4]. Діяльність названих інституцій спрямована на широке залучення школярів до вивчення рідного краю, пізнання його особливостей, що у кінцевому результаті й формує любов до Батьківщини.

Мета статті. показати важливість використання педагогами краєзнавчих можливостей для виховання в учнів та вихованців навчальних закладів почуття патріотизму.

Виклад основного матеріалу. «Пізнай себе, свій рід, свій нарід, свою землю, - і ти побачиш свій шлях у майбутнє...» - ці слова видатного мандрівного філософа XVIII століття Григорія Сковороди для кожного покоління залишаються актуальними, бо тільки через пізнання себе і отчого краю відкривається розуміння свого місця у суспільстві.

Світ змінюється, змінюються підходи до деяких понять. Ясна річ, що й поняття патріотизму, як любові до своєї Батьківщини, теж трансформується відповідно до реалій сьогодення. Немає заперечень, що державні кордони стають прозорішими, долар став неформальною загальносвітовою валютою, а євро – офіційною загальноєвропейською валютою. Але залишається щось нематеріальне, що робить кожну людину особливою. Цим нематеріальним і є любов до Батьківщини.

Із здобуттям Україною незалежності значно посилюється інтерес різних верств суспільства до витоків і першоджерел своєї історії, до вивчення рідного краю. Відомо, що кожен народ сам творить свою історію, державний устрій і його національні форми. Отже, слід завжди пам'ятати, що корені сучасності сягають у глибоке минуле, тому в часи реформ, прискорення життєвого ритму, пошуків нової якості в житті суспільства, як правило, у кожної людини про-

буджується інтерес до «вічних» питань: «Хто ми? Звідки?»... До пошуків відповіді на ці запитання потягнулись сотні, тисячі ентузіастів, які хочуть знати свій край, збагнути значення тих змін, які відбувалися, всебічно знати, хто ми є в Україні, чий ми діти і яка наша далека минувшина, традиції, культура. Бо, як відомо, високі поняття «Батьківщина», «національна гідність» починаються саме із знання рідного краю, історії села чи міста, вулиці, домівки, де людина народилася і виросла, де пройшло її дитинство.

Почуття любові до України, глибока повага до вікових народних традицій – невичерпне джерело духовності, моральності та культури сучасної людини. Знання рідного краю духовно збагачує її, виховує нездоланну відданість Вітчизні, вчить шанувати свій народ та інші народи, що здавна пліч-о-пліч жили і працювали в Україні.

Участь підлітків і юнаків в історико-краєзнавчій діяльності набуває особливого значення в силу суспільної цінності її змісту. В цих умовах вона сприяє не тільки досягненню загальних цілей розвитку особистості учня, але й розв'язанню конкретної педагогічної задачі – патріотичному вихованню школярів. Участь їх в історико-краєзнавчій діяльності сприяє поглибленому вивченню історії України, пізнанню і розумінню законів суспільного розвитку, їх реальному прояву в історії краю, тим самим впливає на формування наукового історичного мислення учнів і є способом задоволення і розвитку суспільних потреб підлітків. Велика відповідальність у формуванні саме такого патріота покладається на вчителя, який для виконання цього завдання використовує можливості краєзнавства. Саме краєзнавство є безцінною скарбницею збереження історичного досвіду багатьох поколінь, всього того найкращого, що витримало випробування часом в сфері матеріальної і духовної культури. Краєзнавство спрямоване на формування у громадян і передусім у молоді любові до рідного краю, поваги до людини, відповідальності за збереження історико-культурного надбання.

«Синтетична галузь знання, що спирається і на природознавчий, і на історичний, і на мистецтвознавчий фундамент, має власні секрети впливу на людську свідомість, а її об'єднуючий потенціал майже безмежний. <...> Байдужих у краєзнавстві немає і бути не може, тому що предмет дослідження тут осяяний святим почуттям любові» (академік П.Т. Тронько) [5, с. 5].

Виховні можливості історичного краєзнавства закладені в самому матеріалі, предметі дослідження – фактах місцевої історії, які допомагають донести до свідомості школярів картини героїчного минулого, збереженню історичної пам'яті народу, сприяють здійсненню наступності поколінь шляхом передавання традицій, які виступають як найважливіший засіб накопичення і збереження соціальної інформації, є ніби «містком», що з'єднує минуле з

теперішнім і майбутнім життям. Таким чином, традиції виступають в якості зразків поведінки, прикладом для наслідування. Не тільки «занурення» у минуле сприяє формуванню патріотизму. Ознайомлення із сучасним станом рідного краю містить чудові виховні можливості. Пропонуємо екскурсії і подорожі за кордон, подальше від рідних домівок, а як засвідчує практика, не знаємо рідного краю, його природних особливостей, рекреаційних можливостей. Подорожі по рідному краю – вагомий чинник виховання патріотичних спрямувань підростаючого покоління.

Своєрідним підсумком краєзнавчої роботи є участь учнів, вихованців у всеукраїнських та регіональних експедиціях, конкурсах, акціях.

Велике значення в організації краєзнавчої роботи з учнями загальноосвітніх навчальних закладів та вихованцями позашкільних навчальних закладів мають різні експедиції, акції, конкурси, рухи, які започатковуються Міністерством освіти і науки молоді та спорту України. Їх можна використовувати як методичні поради в роботі з учнями по вивченню рідного краю, до того ж вони спрямовують краєзнавчу роботу керівника учнівського колективу у певне русло. Прикладом такої широкомасштабної форми виховної роботи може слугувати Всеукраїнська експедиція учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна» (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.06.2010 року № 561). Метою даної експедиції є «вдосконалення патріотичного та громадянського виховання підростаючого покоління на традиціях і звичаях народу України, формування гармонійно розвиненої особистості шляхом залучення молоді до активної діяльності з вивчення історичної та культурної спадщини, історії рідного краю, ознайомлення з географічними, етнографічними, культурними та історичними заповідниками, пам'ятками та об'єктами заповідного фонду» [2].

Зачепилівський районний Будинок дитячої та юнацької творчості – є центром краєзнавчої роботи у районі, і не тільки з учнівською молоддю, а й з педагогічними кадрами та культурно-освітніми установами, діяльність яких стосується цієї сфери – районний краєзнавчий музей, відділ культури та туризму райдержадміністрації, районна газета «Горизонти Зачепилівщини». Експозиції районного краєзнавчого музею постійно поповнюються новими експонатами, котрі виявили під час своїх подорожей юні пошуковці, відділ культури та туризму отримує пропозиції щодо організації нових туристських маршрутів для зацікавлених осіб, районна газета друкує матеріали краєзнавчих досліджень школярів. У самому БДЮТ зосереджена дослідницька робота серед учнівської молоді, надається методична допомога педагогічним працівникам щодо організації краєзнавчої роботи. Для працівників, які займаються краєзнавством організовуються конкурси розробок краєзнавчих подорожей по рідному

краю; налагоджено випуск інформаційного бюлетеня «Край, де живемо» для керівників гуртків туристсько-краєзнавчого напрямку; проводиться щорічний зліт юних краєзнавців, під час якого учасникам пропонуються різні варіанти ігор та вікторин на краєзнавчу тематику.

Краєзнавча робота школярів знайшла своє втілення в реальних, масштабних справах. В травні 2000 року у Зачепилівці відкрився районний краєзнавчий музей. Значна частина експозицій про події Великої Вітчизняної війни була передана саме пошуковцями, які вважали своїм патріотичним обов'язком передати до цього культурно-освітнього закладу зібраний ними матеріал, щоб з ним могли ознайомитися всі мешканці району і гості селища. У школах району створені й функціонують краєзнавчі музеї, музеї школи, краєзнавчі куточки, наповнення яких здійснюється юними дослідниками рідного краю. Коли бачиш результати своєї справи, тоді розумієш її необхідність. Це правило завжди треба пам'ятати і дотримуватися його в роботі з дітьми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Виховання патріотизму починається з прищеплення любові до рідного краю, вивчення його історії, природи. А з любові проростає почуття поваги до своєї «малої батьківщини», її історії, народних традицій та звичаїв, що примушує дбайливо ставитися до рідної землі. Таким чином, через знайомство з героїчним минулим свого регіону, а потім і всього українського народу, у молоді формується національна свідомість, виникає прагнення визначити своє місце у зміцненні України як самостійної незалежної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (Затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 року № 1243).
2. Положення про Всеукраїнську експедицію учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна» (затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 14.06.2010 р. № 561).
3. Морозюк Л.М. Виховання патріотичних почуттів учнів засобами туристсько-краєзнавчої діяльності. //Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації: Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції ІТЗО МОНМС України, 16 травня 2011 року. – Київ – Черкаси: видавництво ЧОШОПП. – С. 98-100.
4. Редіна В.А., Сушко В.А. Формування національної свідомості школярів засобами історико-етнографічної експедиції «Україна вишивана». //Джерело педагогічної майстерності. Позакласна та позашкільна робота: Науково-методичний журнал. – Випуск № 1 (49). – Харків: Харківська

- академія неперервної освіти, 2011. – С. 28-29.
5. Тронько П.Т. Краєзнавство України: здобутки і проблеми (до III з'їзду Всеукраїнської спілки краєзнавців). – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 125 с.
6. Тронько П. Родовід українського краєзнавства. // «Краєзнавство», 1993, ч. 1(29). – С. 4-7.